

Pesten Binnen het Gymnastiekonderwijs:

**Vershil in Visie, Signalering, Aanpak en Wensen tussen Vakleerkrachten en
Groepsleerkrachten?**

F. Blaauwendraat (4253655)

H. Jager (4251989)

M. Oosterwechel (3850935)

N. Overakker (4256204)

Docent: Dr. P. Baar

Tweede beoordelaar: Dr. C. Baerveldt

Cursus: Bachelor thesis Pedagogische Wetenschappen

Instelling: Universiteit Utrecht

Cursusjaar: 2013/2014

Cursuscode: 200600042

Datum: 05-06-2014

Abstract

Very little research has been done about bullying in physical education in primary schools. For this exploratory study, physical education teachers and general teachers were interviewed in depth about their views, spotting and practices on bullying in physical education classes and their needs regarding bullying in school were examined. The data were put in perspective to reach the purpose of this study by analyse the differences between the physical education teachers and general teachers in a qualitative way. Results demonstrated that general teachers possess more pedagogical knowledge in comparing to physical education teachers to prevent, recognize and stop bullying. Physical education teachers managing a more direct approach with rules to attack bullying directly, in contrast to general teachers who are using a more preventive way. Finally, among the physical education teachers there is a bigger need for information about specific instruments and programs especially for physical education.

Keywords: bullying, victimization, physical education, teachers, views, practices

Er is tot nu toe nog weinig onderzoek gedaan over pesten binnen het gymnastiekonderwijs op basisscholen. In dit explorerend onderzoek zijn groepsleerkrachten en vakleerkrachten bevraagd door middel van diepte-interviews. Hierbij zijn de visie, signalering, aanpak en wensen over pesten in het gymnastiekonderwijs onderzocht. De data zijn in perspectief gezet om de doelstelling te kunnen beantwoorden, namelijk door de verschillen tussen de groepsleerkrachten en vakleerkrachten op een kwalitatieve wijze te analyseren. Resultaten laten zien dat groepsleerkrachten over meer pedagogische kennis beschikken dan vakleerkrachten om zo pesten beter te kunnen voorkomen, te herkennen en te stoppen. Vakleerkrachten hanteren over het algemeen een meer directe, curatieve aanpak en stellen regels op. Groepsleerkrachten daarentegen hebben een meer preventieve aanpak. Tot slot is gebleken dat de behoefte voor specifieke interventies voor gymnastiekonderwijs groter is bij vakleerkrachten dan bij groepsleerkrachten.

Keywords: pesten, slachtoffer, gymnastiekonderwijs, vakleerkrachten, groepsleerkrachten, visie, aanpak, wensen

Inleiding

Pesten is een terugkerend probleem op menig basisschool. Uit een studie onder 2766 kinderen van 32 Nederlandse basisscholen is gebleken dat meer dan 16% van de kinderen in de leeftijd van negen tot elf jaar gepest wordt (Fekkes, Pijpers, & Verloove-Vanhorick, 2005). Niet alleen op scholen maar ook op sportverenigingen blijkt pesten veelvuldig voor te komen (Baar, 2012). Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat pestgedrag ook voorkomt binnen de gymles. De gymles wordt gedefinieerd als een schoolvak dat de leerlingen helpt om verschillende vaardigheden, inzichten en gedragingen bij te brengen, behorende bij een actief en gezond leven (Hurley, 2009). Er zijn in de loop der jaren veel interventies op het gebied van pesten ontwikkeld die gebruikt kunnen worden in het onderwijs (Smith, Cousins, & Stewart, 2005). Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar pesten binnen het gymnastiekonderwijs en nog niet specifiek naar de verschillen tussen groepsleerkrachten en vakleerkrachten met betrekking tot visie, signalering en aanpak op pestgedrag. Het gebrek aan onderzoek op dit vlak maakt het relevant om deze twee groepen met elkaar te vergelijken, omdat leerkrachten een grote invloed hebben op pestgedrag onder leerlingen (Smith, 2011). Groepsleerkrachten zijn de leerkrachten die onderwijs verzorgen aan een groep of meerdere groepen op school, zij hebben de lerarenopleiding (PABO) gevolgd. Vakleerkrachten zijn leerkrachten die op een academie voor lichamelijke opvoeding zijn opgeleid om kinderen gymnastiekonderwijs te geven (ALO). Pestgedrag komt vaak voor op plekken waar leerkrachten geen toezicht houden (Veenstra, Lindenberg, Huitsing, Sainio, & Salmivalli, 2014). Daarom omvat de context van de gymles in dit onderzoek naast de gymzaal ook de kleedkamers en de weg van en naar de gymzaal. Binnen dit onderzoek wordt er een vergelijking gemaakt tussen trainers en vakleerkrachten vanwege de deels gemeenschappelijke achtergrond. Er wordt verwacht dat bepaalde kenmerken van trainers vertaald kunnen worden naar kenmerken van vakleerkrachten. De achtergronden en verwachtingen van trainers zijn van invloed op de manier waarop zij omgaan met pestgedrag. Trainers hebben vaak moeite om de prevalentie en vormen van pestgedrag en agressie te herkennen (Baar & Wubbels, 2013). Verwacht wordt dit ook bij vakleerkrachten terug te zien, zij zullen wellicht meer baat hebben bij kennis en informatie om pestgedrag te signaleren. Wat doen vakleerkrachten op dit moment tegen pesten en waar baseren zij hun aanpak op? In het curriculum van de opleidingen, PABO en ALO, wordt weinig tot geen aandacht besteed aan antipestprogramma's. Echter is het vaak zo dat de groepsleerkrachten via het schoolbeleid meer bekend zijn met interventieprogramma's (Baar & Wubbels, 2013). Wanneer een school beleid, regels en maatregelen opstelt en eventuele trainingen met betrekking tot pestgedrag

aanbiedt is dit vooral voordelig voor de groepsleerkrachten. Alhoewel dit beleid en deze trainingen niet specifiek gericht zijn op het gymnastiekonderwijs zal er door groepsleerkrachten toch lering uit getrokken kunnen worden. De vakleerkrachten zullen deze informatie in zijn geheel missen doordat zij waarschijnlijk minder worden betrokken bij school-specifieke interventies en trainingen dan de groepsleerkrachten. De vraag die zich hierbij opwerpt is: Waar halen vakleerkrachten hun kennis wat betreft pestgedrag dan wel vandaan? Daarnaast zijn groepsleerkrachten de hele dag in interactie met hun leerlingen en brengen meer tijd met hen door (Baar & Wubbels, 2013). De verschillende achtergronden in opleiding en context van groepsleerkrachten en vakleerkrachten kunnen dus van invloed zijn op de manier waarop ze les geven en hoe ze omgaan met pesten. De algemene doelstelling van dit explorierend onderzoek is inzicht krijgen in de visie, signalering, aanpak en wensen van groeps- en vakleerkrachten met betrekking tot pesten. Vervolgens kunnen er aandachtspunten geformuleerd worden naar specifieke interventies met betrekking tot gymnastiekonderwijs. Er zijn op dit moment geen pestinterventies beschikbaar die zich specifiek richten op het gymnastiekonderwijs.

De eerste doelstelling van dit onderzoek richt zich op de visie van groeps- en vakleerkrachten op pestgedrag binnen het gymnastiekonderwijs. Visie wordt geoperationaliseerd naar definiëring, pestvormen en oorzaken en gevolgen en van pestgedrag. Pesten is intentioneel, herhaald en langdurig negatief schadelijk gedrag door één of meer leerlingen gericht tegen een bepaalde leerling (Olweus, 1993). Pestgedrag kan in twee vormen worden onderverdeeld, namelijk in openlijk pestgedrag en relationeel pestgedrag. Openlijk pestgedrag uit zich in fysieke schade (lichaamscontact), materiële schade (afpakken/kapot maken van spullen) en verbale schade (met woorden). Bij relationeel pesten probeert men een ander te kwetsen, bijvoorbeeld door manipulatie. Dit kan op een directe manier (buitensluiten) en indirecte manier (roddelen) tot uiting komen (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008; Smith, Ananiadou, & Cowie, 2003; Van der Wal & Diepenmaat, 2003). Een derde vorm van pesten is het digitaal pesten, ook wel 'cyberpesten' genoemd (Smith, Mahavi, Carvalho, Fisher, Russell, & Tippett, 2008). Volgens Baar (2012) en Baar en Wubbels (2013) hanteren leraren verschillende definities over pestgedrag. Kochenderfer-Ladd en Pelletier (2008) laten in hun onderzoek zien dat leerkrachten verschillende waardeoordelen hebben omtrent pestgedrag. Relationeel pesten wordt bijvoorbeeld door leerkrachten als minder erg gezien. Daarnaast treffen leerkrachten die pesten zien als een vorm van normatief gedrag minder snel maatregelen dan leerkrachten die voorkeur hebben voor een andere benadering. Ook zijn er leerkrachten die pesten zien als een gevolg van 'eigen schuld' van de leerling (Kochenderfer-

Ladd & Pelletier, 2008). Naast definities is ook de gehanteerde locus of control van de leraren van belang. Hieronder wordt verstaan of leerkrachten pestgedrag toeschrijven aan kindkenmerken zoals ouderschap en slachtofferschap, of meer aan omgevingsfactoren. Wanneer een leerkracht het pestgedrag aan kindfactoren toeschrijft, kan dit leiden tot een vermindering van verantwoordelijkheidsgevoel om pestgedrag aan te pakken. Zo zullen leerkrachten die pestgedrag toeschrijven aan omgevingsfactoren waarschijnlijk een verhoogd verantwoordelijkheidsgevoel hebben (Baar, 2012). Het verantwoordelijkheidsgevoel omtrent het aanpakken van pestgedrag en het ingrijpen op pesten hangt dus af van de manier waarop leerkrachten pestgedrag waarderen (Allen, 2010; Baar & Wubbels, 2013; Bauman & Del Rio, 2006). Zowel ouders als slachtoffers kunnen door pestgedrag ernstige schade oplopen. Slachtoffers kunnen over het algemeen slaapproblemen hebben, voelen zich vaak verdrietig en ervaren lichamelijke klachten. Ook vinden ze zichzelf soms niets meer waard en geven ze zichzelf de schuld van het feit dat ze gepest worden (Carney & Merrel, 2001). Ouders hebben een grotere kans om later delinquent gedrag te vertonen en komen sneller in aanraking met de politie (Rigby, 2007). Omdat de gevolgen voor zowel de ouders als de slachtoffers groot kunnen zijn, is het van belang dat leerkrachten de ernst van pestgedrag inzien en zich er van bewust zijn dat pesten zoveel mogelijk voorkomen moet worden (Hurley & Mandigo, 2010).

De tweede doelstelling richt zich op de signalering van pestgedrag door zowel groeps- als vakleerkrachten binnen het gymnastiekonderwijs. Signalering wordt geoperationaliseerd naar prevalentie, de kenmerken van slachtoffer en pester en de manieren waarop pestgedrag wordt gesignaleerd. Uit onderzoek blijkt dat pesten binnen het gymnastiekonderwijs moeilijk te signaleren is (De Jong, 2008; Hurley, 2009; Newman-Carlson & Horne, 2004). Dit komt onder andere door de grootte van de sportzaal of het sportveld en de ontoegankelijke kleedkamers. Ook door drukte en wisselingen in de les is het moeilijker om overzicht te houden (De Jong, 2008). Naast de grootte, ontoegankelijkheid, drukte en wisselingen in de les speelt ook de context van de gymles mee. Gymnastiekonderwijs vindt plaats in een vrije context. Net als op de speelplaats en in de kleedkamers leidt deze vrije context tot meer pestgedrag (Baar, 2012). Doordat de kinderen tijdens het gymnastiekonderwijs fysiek actief zijn, biedt het gymnastiekonderwijs de kans voor pesters om fysiek pestgedrag te vermommen als een fysieke actie horende bij de sportactiviteit. Daarnaast zorgen competitie en prestatiedrang binnen de gymles wellicht voor meer agressiviteit en pestgedrag. Het vermommen, de prestatiedrang van kinderen en de masculiene oriëntatie die leerkrachten vaak hanteren tijdens de gymles kunnen er wellicht voor zorgen dat dit fysieke pestgedrag niet als zodanig worden herkend. Het zou kunnen zijn dat om deze reden het voor de leraar

moelijker wordt om tijdens het gymnastiekonderwijs pestgedrag te signaleren. Het herkennen van kenmerken van een pester en slachtoffer kan de leerkracht helpen bij de signalering van pestgedrag. Wat betreft de manier van signaleren valt een verschil te verwachten tussen groeps- en vakleerkrachten. Waar groepsleerkrachten meerdere dagen in de week contact hebben met de leerlingen, brengen vakleerkrachten gemiddeld één tot drie uur per week met de leerlingen door. Hierdoor kunnen groepsleerkrachten eerdere gebeurtenissen wat betreft pestgedrag in hun achterhoofd houden voor het signaleren en aanpakken van pestgedrag binnen de gymles. Daarnaast zijn groepsleerkrachten door de hoeveelheid tijd die zij met de klas doorbrengen meer bedacht op afwijkende groepsprocessen en hierdoor beter in staat om pestgedrag structureel aan te pakken. Een aanname binnen het onderzoek van Baar en Wubbels (2013) is dat trainers, vergelijkbaar met vakleerkrachten, in vergelijking tot groepsleerkrachten, het gevoel hebben dat ze weinig tot geen handvatten hebben om pesten te voorkomen, te herkennen en te stoppen. Zij ervaren dat ze moeten handelen zonder professionele hulp en pestprotocollen. Echter zou het een voordeel kunnen zijn dat vakleerkrachten, bij een grotere aanstelling, leerlingen jaar in jaar uit kunnen volgen in de context van het gymnastiekonderwijs.

De derde doelstelling richt zich op de aanpak van pestgedrag door groeps- en vakleerkrachten in het gymnastiekonderwijs. Aanpak wordt geoperationaliseerd naar persoonlijke aanpak, preventieve en curatieve maatregelen van de school, protocollen en methodieken en het ervaren van de effectiviteit hiervan. Onder persoonlijke aanpak kan worden verstaan: Hoe wordt er ingegrepen? Wat en hoe wordt besproken? Op wie in eerste instantie gericht? Welk afspraken worden gemaakt? Wordt er beloond en/of gestraft? Leerkrachten hanteren verschillende aanpakken. Deze zijn gerelateerd aan de overtuiging van de leerkracht (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Leraren met een assertieve overtuiging leggen de nadruk op weerbaarheid bij kinderen. Zij zullen hun leerlingen leren hun eigen mening te accepteren en voor zichzelf op te komen. Leraren met een normatieve overtuiging zijn meer passief in het aanpakken van pestgedrag. Zij zien pestgedrag als een manier om te leren omgaan met sociale normen en rollen. Pestgedrag hoort volgens hen bij het kinderleven. Leerkrachten met een normatieve overtuiging zullen ouders niet zo snel informeren en inschakelen bij de aanpak van pestgedrag. Leraren met een vermijdende overtuiging zullen het slachtoffer helpen door deze actief weg te houden bij de pesters en om andere vriendschappen op te bouwen (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Daarnaast helpt het betrekken van de ouders van zowel het slachtoffer als de pester bij de interventie, zodat beide ouderparen kunnen bijdragen aan een oplossing voor het pesten (O'Moore, 2000; Nicolaidis,

Toda, & Smith, 2002; Olweus, 1993). Ouders van de pester worden zo in staat gesteld om eventuele stressfactoren die kunnen bijdragen aan het ongewenste gedrag van hun kind weg te nemen (O'Moore, 2000). Daarnaast kunnen ouders duidelijk maken aan hun kind dat zij het pestgedrag serieus nemen en dit gedrag niet zullen tolereren in de toekomst. Wanneer zowel de school als de ouders consequent negatieve reacties geven op pestgedrag, wordt de kans vergroot dat het kind zijn/haar gedrag zal aanpassen (Olweus, 1993). Omdat vakleerkrachten over het algemeen minder tijd met de leerlingen doorbrengen en zich vooral richten op de fysieke ontwikkeling van het kind, wordt verwacht dat ze eerder een vermijdende of passieve benadering ten opzichte van pestgedrag laten zien (Coakley, 2009; Endresen & Olweus, 2005; Knoppers, 2006; Nucci & Young-Shim, 2005). Uit onderzoek onder trainers en leraren blijkt dat trainers zich qua aanpak meer richten op de pester dan op het slachtoffer. Trainers zijn ook eerder geneigd om een aanpak te hanteren met regels, in plaats van tijd te besteden aan het uitspreken van onenigheden. Deze aanpak kost minder tijd, waardoor de sportactiviteiten zo snel mogelijk weer door kunnen gaan (Baar & Wubbels, 2013). Leerkrachten richten zich juist meer op het slachtoffer wat betreft het aanpakken van pestgedrag en hanteren hierbij een combinatie van een assertieve/vermijdende aanpak (Baar & Wubbels, 2013). Aangezien er, zoals eerder vermeld, een vergelijking kan worden gemaakt tussen trainers en vakleerkrachten wordt er verwacht dat de aanpak van vakleerkrachten meer overeen zal komen met de aanpak van de trainers. Zij zullen zich dus eerder richten op de pester in plaats van het slachtoffer. Interventies gericht op het slachtoffer zijn belangrijk voor het vergroten van het zelfvertrouwen en het waarborgen van het gevoel van veiligheid (Sairanen & Pfeffer, 2011). In het curriculum van de opleidingen PABO en ALO wordt weinig tot geen aandacht besteed aan antipestprogramma's. Voor scholen bestaan er echter verschillende antipestprogramma's. Er zijn op dit moment dertien programma's als kansrijk beoordeeld voor het aanpakken en/of voorkomen van pestgedrag binnen het onderwijs. Voorbeelden hiervan zijn de KiVa, PRIMA en Kanjertraining. (Nederlands Jeugdinstuut [NJI], 2014). Kenmerkend is dat groepsleerkrachten, in vergelijking met vakleerkrachten, via het schoolbeleid eerder in aanraking komen met interventieprogramma's (Baar & Wubbels, 2013). Op basis van deze informatie wordt verwacht dat groepsleerkrachten in hun aanpak vaak zullen terugrijpen op anti-pestprogramma's en schoolmaatregelen. Vakleerkrachten worden naar verwachting vaak niet betrokken bij schoolprogramma's en de invoering van anti-pestinterventies. Een reden hiervoor kan zijn dat zij op meerdere scholen een aanstelling hebben van slechts één of twee dagen. Door het ontbreken van informatie over pestgedrag vanuit hun opleiding en het ontbreken van informatie over schoolprogramma's en anti-pestinterventies wordt er verwacht

dat vakleerkrachten zullen terugvallen op hun eigen eerdere ervaringen met pestgedrag. Uit de literatuur komt naar voren dat pesten preventief en curatief kan worden aangepakt. Dit kan zowel op schoolniveau (aanpak vanuit beleid school) als op individueel niveau (aanpak vanuit leerkracht) gedaan worden (Baar et al., 2007; Black & Jackson, 2007). Uit onderzoek van Vreeman en Carroll (2007) is gebleken dat een positief schoolklimaat een preventieve factor kan zijn waarmee pestgedrag kan worden voorkomen. Wanneer leerkrachten meer aandacht besteden aan het verminderen van pestgedrag, is het belangrijk om leerlingen bij een interventie te betrekken. Alle leerlingen worden op die manier verantwoordelijk gesteld om een veilig klimaat binnen de klas te optimaliseren waarin pesten niet wordt geaccepteerd. Verwacht wordt dat groepsleerkrachten meer vanuit een preventieve aanpak werken, aangezien zij beter op de hoogte zijn van de groepsprocessen. Het is van belang dat de reacties van leraren op pestgedrag nauwkeurig worden geëvalueerd en besproken met het oog op de preventie en interventie van pestgedrag in relatie tot gymnastiekonderwijs (De Jong, 2008; Newman-Carlson & Horne, 2004; Yoon & Kerber, 2003). De curatieve maatregel waarvoor het meest gepleit wordt is het onmiddellijk optreden en het bespreken van het onaanvaardbare gedrag met de betrokken kinderen (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Wanneer een leraar faalt in het geven van een passende reactie op pestgedrag kan het slachtoffer denken dat de leraar niet in staat is om hem te beschermen. Hierdoor kan angst ontstaan voor eventuele wraak van de pesters met als gevolg dat het slachtoffer bij herhaling van het pestgedrag niks tegen de leraar zal zeggen (Fekkes et al., 2005; Veenstra et al., 2014; Yoon & Kerber, 2003).

De vierde doelstelling richt zich op de wensen en informatiebehoeften van groeps- en vakleerkrachten voor interventies met betrekking tot pestgedrag in het gymnastiekonderwijs. Zoals eerder gesteld zullen groepsleerkrachten wat betreft de aanpak van pestgedrag in de context eerder terugvallen op anti-pestinterventies en schoolprogramma's. Echter zijn deze anti-pestinterventies en schoolprogramma's niet specifiek gericht op de context van het gymnastiekonderwijs, wat de bruikbaarheid hiervan zal doen verminderen. Op basis van deze informatie wordt daarom verwacht dat zowel groeps- als vakleerkrachten behoefte aan informatie omtrent pestgedrag in het gymnastiekonderwijs zullen hebben. Doordat vakleerkrachten vaak niet betrokken worden bij anti-pestinterventies en schoolprogramma's wordt er daarnaast verwacht dat de informatiebehoefte voor interventies groter zal zijn bij vakleerkrachten dan bij groepsleerkrachten (Veerman, Janssens, & Delicat, 2005). Bij een anti-pesttraining voor leraren moeten veelvoorkomende oorzaken van pestgedrag, de verschillende soorten pestgedrag en de lange termijn effecten van pestgedrag aan bod komen

zodat leraren bewust worden van de urgentie van het aanpakken van het pestgedrag (Craig, Henderson, & Murphy, 2000).

Methode

Deelnemers

In totaal hebben twaalf leerkrachten, waarvan zes groepsleerkrachten en zes vakleerkrachten, aan dit onderzoek deelgenomen. De groeps- en vakleerkrachten zijn door middel van een gemakssteekproef geselecteerd en hebben allemaal de bevoegdheid om gymlessen in het basisonderwijs te verzorgen (Boeije, 2005). De groepsleerkrachten binnen dit onderzoek werken op twee verschillende basisscholen in Woerden en geven les aan hun eigen groep. De vakleerkrachten geven les aan de groepen drie tot en met acht op verschillende basisscholen in de omgeving Woerden. Dit onderzoek richt zich op de groepen zes, zeven en acht. De gemiddelde leeftijd van deze groepen is 6 tot 12 jaar. Omdat deze case-study zich alleen heeft gericht op een aantal verschillende basisscholen in Woerden is de representativiteit van de steekproef gering. De resultaten kunnen alleen op inhoudelijk niveau gegeneraliseerd worden. Dit houdt in dat de conclusies uit dit specifieke onderzoek niet toepasbaar of bruikbaar zijn op andere vergelijkbare situaties (Baarda, De Goede, & Teunissen, 2009).

Open interview

Kwalitatief onderzoek is een methode die zich richt op de betekenis die participanten geven aan hun sociale omgeving en hoe ze zich op basis hiervan gedragen (Boeije, 2005). In dit onderzoek wordt met de sociale omgeving de gymnastieklessen bedoeld. De gedetailleerde beschrijvingen kunnen worden geïnterpreteerd door middel van identificatie en codering van categorieën. De resultaten die hieruit voortkomen kunnen bijdragen aan theoretische kennis en praktische toepassing (Boeije, 2005). In dit onderzoek zijn tijdens de interviews de visie, signalering, aanpak en wensen ten opzichte van pestgedrag binnen het gymnastiekonderwijs van de gym- en groepsleerkrachten onderzocht. Er is hierbij gebruik gemaakt van diepte-interviews om de subjectieve beleving van pestgedrag tijdens gymnastiekonderwijs van de gym- en groepsleerkrachten in kaart te brengen. Een explorerende, niet-gestandaardiseerde wijze van dataverzameling past goed bij dit kwalitatieve onderzoek. Een diepte-interview is een kwalitatieve onderzoeksmethode om gespreksonderwerpen nauwkeurig uit te diepen, zodat persoonlijke en emotionele aspecten aan bod komen (Baarda et al., 2009). De vier doelstellingen van dit onderzoek zijn geoperationaliseerd door middel van corresponderende topics in een topic schema. Deze vier topics staan dan ook centraal in het interview: (1) visie

van groeps- en vakleerkrachten op pestgedrag binnen het gymnastiekonderwijs (definitie en vormen van pesten, locatie, ernst, oorzaken en gevolgen van pesten); (2) manier waarop groeps- en vakleerkrachten pesten signaleren (prevalentie van pesten, kenmerken van slachtoffer en pester, expliciet opletten op pestgedrag, verschillen tussen kinderen); (3) de aanpak van groeps- en vakleerkrachten op pestgedrag (aandacht op school, algemene maatregelen, eigen aanpak); (4) wensen over pesten binnen het gymnastiekonderwijs (tevredenheid, behoeften over informatie en methoden, vooropleiding). Tijdens het opstellen van de vragen voor het interview is er gelet op een voldoende aantal open vragen. Door gebruik te maken van diepte-interviews creëren de onderzoekers ruimte om bij eventuele onduidelijkheden of onvolledige antwoorden door te vragen. Op die manier kan er meer gedetailleerde informatie verkregen worden. Respondenten worden daarnaast in de mogelijkheid gesteld om bij eventuele onduidelijkheden de onderzoekers direct om opheldering te vragen. Deze aspecten dragen bij aan het verhogen van de betrouwbaarheid van het onderzoek. Tijdens de introductie van het interview zijn de doelstellingen, procedure, structuur en opbouw toegelicht. Anonimiteit van de respondenten werd gegarandeerd, wat heeft bijgedragen aan de validiteit en betrouwbaarheid van de verkregen data uit de interviews. Ook het regelmatig samenvatten van uitspraken heeft bijgedragen aan de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek.

Procedure

Binnen dit onderzoek zijn de basisscholen en deelnemers via e-mail en telefonisch benaderd. De gekozen scholen waren gemakkelijk benaderbaar door persoonlijke connecties. Dit was een belangrijke reden om juist deze scholen in Woerden te benaderen. Alle deelnemers hebben schriftelijk toegestemd tot deelname aan het onderzoek, er was op die manier sprake van 'informed consent'. Om ervoor te zorgen dat de groeps- en vakleerkrachten voldoende geïnformeerd waren over de gang van zaken van het onderzoek, hebben zij voorafgaand aan de interviews inhoudelijke informatie aangereikt gekregen over de doelstellingen van het onderzoek. De interviews zijn individueel afgenomen en de duur was ongeveer 30 minuten per interview. Om de privacy van de deelnemers te waarborgen, is er in het transcript gebruik gemaakt van nummers in plaats van namen. Persoonlijke informatie is niet opgenomen en vermeld in de resultaten van dit onderzoek.

Data analyse

De interviews zijn door de onderzoekers omgezet in letterlijke transcripties. Deze transcripties zijn geanalyseerd waarbij gebruik werd gemaakt van kwalitatieve analysemethodes zoals beschreven in Baar (2002) en Baarda et al. (2009). Vervolgens is de

informatie uit de transcripties beoordeeld op relevantie wat betreft de doelstellingen van ons onderzoek. Na het onderscheiden van de niet relevante passages zijn de transcripties verdeeld in fragmenten. Deze fragmenten zijn vervolgens gecodeerd aan de hand van een inductieve coderingstechniek. De toegewezen labels zijn zo opgesteld dat deze zoveel mogelijk overeenkomen met de originele uitspraken van de respondenten. Op deze manier werd de interne validiteit gewaarborgd. Door middel van het coderen van elk label werd de mogelijkheid gecreëerd om de analyse te controleren. Daarnaast werden de onderzoekers op deze manier in staat gesteld om elkaar te controleren en kunnen persoonlijke interpretaties van onderzoekers zoveel mogelijk worden voorkomen. Om de betrouwbaarheid en construct validiteit van de kwalitatieve analyse te verhogen zijn alle relevante beslissingen met betrekking tot de analysemethode in goed overleg genomen.

Resultaten

Dit kwalitatief onderzoek richt zich op de verschillen tussen vak- en groepsleerkrachten. In deze resultatensectie worden de belangrijkste resultaten per doelstelling beschreven en met elkaar vergeleken. De vanuit de analyse ontwikkelde kernlabels staan per doelstelling cursief in de tekst. De vier doelstellingen ‘visie’, ‘signalering’, ‘aanpak’ en ‘wensen’ zijn opgesplitst in subdoelstellingen. Deze subdoelstellingen staan in de inleiding helder beschreven en komen hier achtereenvolgens aan bod. De letters G en V staan voor de groepsleerkrachten (G) en vakleerkrachten (V). Van de in totaal 12 respondenten, zijn 6 respondenten groepsleerkracht en 6 respondenten vakleerkracht. Belangrijk is dat de percentages niet worden beschouwd als harde data, maar als een indicatie en prevalentie van de verschillen tussen vak- en groepsleerkrachten. De genoemde percentages beschrijven de expliciete gegevens en geven slechts een indicatie van het draagvlak en zijn dus niet sluitend (bijvoorbeeld: als 60% expliciet zegt dat er een pestprotocol wordt gebruikt op hun school, betekent dit niet dat de overige 40% op een school werkt waar geen protocol wordt gebruikt).

Doelstelling 1: Visie

Definitie pesten en plagen

Om inzicht te krijgen in de visie van de respondenten op pestgedrag, is hen gevraagd naar hun definitie van pesten en plagen. Het meest voorkomende criterium bij de definitie van pesten is *pesten is structureel*. Zeven respondenten hebben dit genoemd. Plagen werd dan ook beschreven als *niet structureel*. Daarnaast gaf de helft van de respondenten aan dat pesten *negatief* is. Een aantal voorbeelden die hierbij werden genoemd zijn *‘pesten gaat ten koste*

van het kind', 'het maakt het slachtoffer verdrietig', 'pesten is niet leuk voor de ander' en 'pesten is gemeen'. Plagen werd over het algemeen meer beschreven als iets wat wel *leuk voor de ander* is. De helft van de respondenten benoemden 'een grapje' en 'speels' als kenmerken van pesten. De grens tussen pesten en plagen was voor de respondenten *onduidelijk*. Hierbij werd het belang van verschillende situaties benadrukt, namelijk: 'de grens is afhankelijk van de relatie', en 'de grens is afhankelijk van de toon'.

Vormen van pesten

Het volgende operationele kenmerk van de visie is gericht op de verschillende vormen van pestgedrag. Hierbij heeft twee derde van de respondenten (V37%-G63%) aangegeven dat pesten in een *fysieke vorm* kan plaatsvinden. Er is hierbij een beduidend lager percentage voor de vakleerkrachten te constateren. Voorbeelden die door vakleerkrachten wel werden genoemd zijn 'uitlachen', 'negeren', 'niet mee doen' en 'buitensluiten'. Ook de *verbale vorm* van pesten werd door tien respondenten (V60%-G40%) genoemd. 'Uitschelden', 'roddelen' en 'het geven van bijnaampjes' vallen hieronder. 'Digitaal pesten' werd slechts door één groepsleerkracht als vorm van pesten genoemd. Opvallend is dat maar één respondent is begonnen over digitaal pesten, terwijl dit een vorm is die in deze tijd veel voorkomt onder kinderen en jongeren. Daarnaast is gevraagd naar het verschil in pestgedrag tussen jongens en meisjes en onderbouw en bovenbouw. Een derde van de respondenten gaf aan dat er onder meisjes meer *verbaal* gepest wordt. Daarnaast werd er onder andere nog aangegeven dat meisjes 'geniepig' zijn, 'achterbakser' zijn en vaak 'in groepjes pesten'. Twee derde van de respondenten gaf aan dat er onder jongens meer *fysiek* gepest wordt. Ook werd genoemd dat jongens *directer* zijn en dat ze *vaker stoeien*. Twee vakleerkrachten zeiden dat jongens vaker *verbaal pesten* dan meisjes. Bij de jonge kinderen werd aangegeven dat er meer sprake is van *plagen* en minder van *pesten*. Tenslotte werd bij jonge kinderen genoemd dat zij tijdens het pesten zich 'niet bewust zijn van de aanwezigheid van een leerkracht'. Bij de oudere kinderen werd genoemd dat pesten *bewust* is en dat 'pesten stiekem gebeurt'.

Locatie pestgedrag

Pestgedrag kan op verschillende locaties voorkomen. Als mogelijke locatie van pestgedrag werd door negen respondenten (V67%-G33%) *buiten het toezicht van de leerkracht* genoemd. De respondenten benadrukten hierbij vooral het pestgedrag *in de kleedkamer*. Ook de *weg naar de gymzaal* werd door twee vakleerkrachten genoemd als locatie. Hierbij werd dus door de vakleerkrachten vaker benoemd dat pestgedrag op onbewaakte momenten voorkomt. Groepsleerkrachten gaven meer specifieke locaties aan,

zoals in opdrachten met strijd, spellen in kleine groepjes en tijdens het wisselen van activiteiten.

Ernst pestgedrag

Ook is inzicht verkregen in de mate waarin de respondenten pestgedrag als ernstig beschouwen. De helft van de respondenten (V34%-G66%) heeft aangegeven pesten als *ernstig* tot *heel ernstig* te beschouwen. Slechts één vakleerkracht gaf aan dat pesten *niet heel ernstig is*. Overige respondenten gaven aan dat de ernst afhangt van *verschillende factoren*, namelijk: *'reactie van slachtoffer'*, *'het hangt af van de groep'*, *'het verschilt per persoon'*. Tot slot werden zowel lange termijn als korte termijn gevolgen genoemd. Een lange termijn gevolg dat werd genoemd is dat pesten *'de ontwikkeling als mens kan beïnvloeden'*. Een voorbeeld van een genoemd korte termijn gevolg is dat door pesten *'het kind moeilijk tot leren komt'*.

Oorzaken pestgedrag en kenmerken slachtoffer en pester

Ten aanzien van de visie op pestgedrag wordt ook inzicht verkregen in de oorzaken van pestgedrag. Hierbij noemden elf respondenten dat de oorzaken van pestgedrag bij het slachtoffer kunnen liggen. Een aantal voorbeelden die hierbij gegeven werden zijn *'slachtoffers zijn dikkere kinderen'*, *'slachtoffers zijn minder goede sporters'* en *'slachtoffers zijn niet weerbaar genoeg'*. *'Kinderen die angstig zijn'* en *'kinderen die in zichzelf gekeerd zijn'* werd ook genoemd. Daarnaast werd *'sociaal minder vaardig'* door vier respondenten genoemd. *'Het kan iedereen zijn'* is genoemd door één vakleerkracht. Meer dan de helft van de respondenten noemden een aantal oorzaken die bij de pester liggen. *'Fanatieke sporters'*, *'haantjes'*, *'onzeker gedrag bij de pester'* en de *'thuissituatie van de pester'* zijn hier voorbeelden van. Daarnaast werd er door meerdere respondenten gesproken over *compensatiegedrag*. Kenmerken hiervan zijn *'jaloerse kinderen'*, *'kinderen die niet tegen hun verlies kunnen'* en *'kinderen die willen voorkomen zelf gepest te worden'*. Tot slot werd door een derde van de respondenten (V25%-G75%) oorzaken genoemd waarop de leerkracht invloed heeft. Dit kan onder andere komen door *gebrek aan structuur* en *onduidelijke spelregels*.

Gevolgen pestgedrag

Naast de oorzaken wordt ook inzicht verkregen in de gevolgen van pestgedrag. Door acht respondenten werden de gevolgen voor de *sociaal-emotionele ontwikkeling* van het kind benoemd. Slachtoffers gaan zich volgens de respondenten *'onprettig'* en *'onzeker'* voelen. Ook kunnen ze in een *'negatieve spiraal'* terecht komen. Daarnaast stipte twee derde van de

respondenten aan dat er gevolgen zijn voor *deelname aan de gymles*. ‘Kinderen zouden niet meer durven’ of ‘kinderen krijgen een hekel aan gym’ zijn voorbeelden die hierbij werden genoemd. Eén groepsleerkracht sprak over ‘*negatieve gevolgen voor de hele groep*’.

Doelstelling 2: Signalering van pesten

Prevalentie van pestgedrag

Het eerste kenmerk van de doelstelling signalering is inzicht krijgen in de prevalentie van pestgedrag volgens de groeps- en vakleerkrachten. Bij de doelstelling visie is naar voren gekomen dat veel respondenten aangaven dat pestgedrag voorkomt op ‘*onbewaakte momenten*’. Mogelijk kan dit een verklaring zijn voor het feit dat de helft van alle respondenten zegt dat pesten tijdens de gymles weinig voorkomt. Daarnaast gaven twee vakleerkrachten aan dat zij denken dat er tijdens de gymles meer sprake is van plagen dan pesten. Eén vakleerkracht antwoordde ‘*meer dan je denkt*’ en één groepsleerkracht noemde ‘*vaker dan ik zie*’. Tot slot zijn er drie groepsleerkrachten die zeiden dat ‘*gymnastiek meer gelegenheid biedt tot pesten*’ dan andere vakken.

Manier van signaleren

Er zijn meerdere manieren om pestgedrag te signaleren. Door een groot deel van de respondenten werd *observeren* als middel genoemd om zelf pestgedrag te signaleren. ‘*Positie voor goed overzicht*’ en ‘*rondlopen tijdens de les*’ vallen hieronder. Ook is er aandacht voor minder zichtbaar pestgedrag door ‘*praten met leerlingen*’ en ‘*luisteren naar opmerkingen*’. Daarnaast werd door één vakleerkracht ‘*signalering door groepjes*’ genoemd. Door twee groepsleerkrachten werd ‘*evalueren met kinderen*’ genoemd als manier om pestgedrag te signaleren. Daarbij hopen ze dat kinderen zelf signalen afgeven als er sprake is van pesten in de groep. Opvallend is dat er door geen van de respondenten gesproken werd over ouders die eventueel signalen opvangen en dat komen vertellen op school.

Paradox preventie signalering

Leerkrachten brengen bij de paradox omtrent de preventie van signalering verschillende zaken aan het licht. Tien respondenten gaven aan dat je als leerkracht ‘*niet alle pestgevallen kunt zien*’. Volgens de respondenten zie je ‘*minder dan je zou willen*’, ‘*gebeurt er achter je rug veel*’ of ‘*zie je alleen het topje van de ijsberg*’. Eén leerkracht gaf aan dat hij ‘*het moeilijk vindt een inschatting te maken*’ om de preventie van signalering aan te geven.

Expliciet opletten pestgedrag

De respondenten is gevraagd of zij expliciet aandacht besteden aan pestgedrag binnen de gymles. Drie van de twaalf respondenten gaf aan *expliciet aandacht te besteden* aan

pestgedrag. ‘*Expliciet meenemen van pestgedrag binnen de opdrachten*’ en ‘*expliciet letten op pestgedrag bij bepaalde kinderen*’ zijn manieren van opletten die de respondenten aangaven.

Doelstelling 3: Aanpak

Aandacht voor pesten op school en aanwezigheid protocollen en/of anti-pestprogramma’s

Wat betreft de aanpak van pesten wordt allereerst gekeken naar hoeveel aandacht er is voor pesten op de scholen waar de respondenten werkzaam zijn en of er op die scholen protocollen en/of anti-pestprogramma’s aanwezig zijn. Acht respondenten gaven aan dat er op de school waar zij werken voldoende aandacht is voor pesten. Er werden verschillende manieren genoemd waarop aandacht kan zijn voor pestgedrag, zoals ‘*aandacht in vergaderingen*’, ‘*contact met ouders*’ en ‘*het inzetten van een Intern Begeleider*’. Vervolgens gaven vier respondenten aan dat de school waar zij werkzaam zijn een protocol bezit. Voorbeelden van specifieke preventieprogramma’s konden door 67% van de respondenten genoemd worden, namelijk ‘Kanjertraining’, ‘PAD-methode’ en ‘OEPS-blad’. Van deze drie programma’s wordt ‘Kanjertraining’ het meest gebruikt, namelijk op vier scholen.

Persoonlijke aanpak

Een mogelijke maatregel om pesten aan te pakken is ‘het bespreken van de situatie met pester en slachtoffer’. Zes respondenten hebben aangegeven dit te doen. De overige respondenten gaven aan dat zij de *situatie direct bespreken*, om zo pesten aan te pakken. Dit kan bijvoorbeeld door: ‘*klassikaal bespreken*’, ‘*individueel bespreken*’ en/of ‘*bespreken met leerkracht*’. Genoemde aanpakken van vakleerkrachten zijn ‘*duidelijk zijn*’, ‘*regels stellen*’, ‘*passende sancties*’, ‘*pester en slachtoffer uit elkaar halen*’ en ‘*er strak bovenop zitten*’. Genoemde aanpakken van groepsleerkrachten zijn ‘*controleren in kleedkamers*’, ‘*les soepel laten verlopen*’, ‘*spel passend bij situatie*’ en ‘*veilige sfeer creëren*’. Op basis hiervan kan er mogelijk een verband gezocht worden tussen de functieomschrijving en de aanpak van pestgedrag tijdens het gymnastiekonderwijs.

Contact tussen groeps- en vakleerkrachten

Ten aanzien van de aanpak werd vervolgens inzicht verkregen in de mate waarin groeps- en vakleerkrachten contact met elkaar hebben of zoeken met betrekking tot pesten in de groep. Vier respondenten (V75%-G25%) hebben aangegeven dat er regelmatig onderling contact is. Daarnaast hebben twee groepsleerkrachten aangegeven dat ze de vakleerkracht aangeboden hebben om *eens in de klas te komen kijken*. Een argument wat hierbij door een groepsleerkracht is genoemd, is: ‘*zo kent zij ze niet, dus het is ook goed de leerlingen in een andere situatie te zien*’.

Doelstelling 4: Wensen

Tevredenheid over het schoolbeleid

Het eerste operationele kenmerk van wensen is gericht op de tevredenheid. De tevredenheid wordt hier onderverdeeld in tevredenheid over het schoolbeleid met betrekking tot pesten, tevredenheid over eigen aanpak en tevredenheid over kennis en informatie. Zeven respondenten (V29%-G71%) hebben gezegd tevreden te zijn over het schoolbeleid van de school waar zij werken. Vijf vakleerkrachten hebben niet expliciet gezegd dat ze tevreden of ontevreden zijn, maar zeiden: *'er gaat veel langs mij heen'*, *'er zou meer aandacht voor moeten zijn'*, *'praten als aanpak is niet voldoende'* en *'gym hoort er een beetje bij'*. Vervolgens werd inzicht verkregen in de tevredenheid wat betreft de eigen aanpak van pestgedrag. Tien respondenten zijn hier over het algemeen tevreden over. Er is één vakleerkracht die aan heeft gegeven niet tevreden te zijn over haar eigen aanpak door *gebrek aan ervaring*. De meeste respondenten zijn ook tevreden over de kennis en informatie waarover zij beschikken met betrekking tot pestgedrag. Acht respondenten hebben aangegeven dat ze over *voldoende kennis en informatie* beschikken. Voorbeelden van opmerkingen die hierbij werden gemaakt zijn *'tevredenheid door ervaring'* en *'tevredenheid door informatie vanuit school'*. Eén groepsleerkracht vertelde dat zij denkt dat het van groot belang is om *'zelf op de hoogte te blijven'* en *'jezelf te blijven verdiepen'*.

Wensen met betrekking tot signalering en aanpak van pestgedrag

Leerkrachten verschillen in informatiebehoefte. Slechts één respondent (V) heeft behoefte aan meer kennis en informatie over de aanpak van pestgedrag. Daarentegen zijn er wat betreft de signalering zeven respondenten (V71%-G29%) die meer kennis en informatie wensen. Vier respondenten (V25%-G75%) gaven aan dat ze *voldoende geïnformeerd* zijn over de aanpak van pestgedrag. Slechts één groepsleerkracht zegt *voldoende geïnformeerd* te zijn over de signalering van pestgedrag.

Vooropleiding

Er is aan de respondenten gevraagd in hoeverre er in hun vooropleiding (PABO of ALO) aandacht werd besteed aan het onderwerp pesten. Gebleken is dat hier zowel op de PABO als op de ALO weinig aandacht aan is besteed. Negen respondenten vertelden namelijk dat er *'heel weinig aandacht aan pesten is besteed'*. Een opvallend verschijnsel is dat veel respondenten aan hebben gegeven dat er in hun vooropleiding weinig tot geen aandacht is besteed aan pesten, maar vervolgens geen behoefte hebben aan meer kennis of informatie over het signaleren van pestgedrag.

Behoeftte aan methode over pesten in het gymnastiekonderwijs

Onder de respondenten wordt verschillend gedacht over de noodzaak voor een methode over pesten in het gymnastiekonderwijs. Zo zijn er namelijk drie vakleerkrachten die denken dat een pestprotocol specifiek voor het gymnastiekonderwijs *handig* zou zijn. Daarentegen zijn er vijf respondenten (V20%-G80%) die hebben aangegeven *geen behoefte* te hebben aan een pestprotocol. Een opmerking van een groepsleerkracht bij deze vraag was: *'ik denk dat als er behoefte is dat dat vooral voortkomt uit de vakleerkrachten'*.

Discussie

De algemene doelstelling van dit onderzoek was inzicht verkrijgen in de visie, signalering, aanpak en wensen van pestgedrag tussen groeps- en gymleerkrachten in het gymnastiekonderwijs, om aandachtspunten te kunnen formuleren naar specifieke interventies met betrekking tot gymnastiekonderwijs.

Doelstelling 1: Visie

Bij de doelstelling visie is allereerst gekeken naar de definitie van pesten. Verwacht werd dat er uiteenlopende definities door zowel groeps- als vakleerkrachten gegeven zouden worden en dat er verschillende waardeoordelen zouden gelden (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Uit dit exploratief onderzoek blijkt dat er door groeps- en vakleerkrachten in totaal 12 verschillende criteria wat betreft pestgedrag genoemd werden. Dit is een eerste aanwijzing dat er geen overeenstemming is over een eenduidige adequate definitie van pesten. Door het ontbreken van deze eenduidige definitie kan het signaleren en aanpakken van het probleem wellicht worden bemoeilijkt. Echter zijn er twee criteria die door zowel groeps- als vakleerkrachten vaak genoemd werden, te weten pesten is structureel en negatief. Binnen de 12 criteria zijn geen opvallende verschillen gevonden tussen vak- en groepsleerkrachten. De respondenten, zowel groeps- als vakleerkrachten, gaven aan dat pesten ernstig tot heel ernstig is. De verschillende waardeoordelen die verwacht werden, zijn binnen het onderzoek niet gevonden. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat zowel de groeps- als vakleerkrachten meegaan in de algemeen heersende opvatting binnen de Nederlandse samenleving over pesten. Namelijk dat het als een ernstig probleem moet worden beschouwd. Wat betreft vormen van pesten werd er een verschil gevonden op het criterium fysiek pesten. Vakleerkrachten benoemen, in vergelijking met groepsleerkrachten, minder vaak fysiek pesten als voorkomende pestvorm. Dit kan wellicht verklaard worden door dat vakleerkrachten fysiek pesten sneller beschouwen als een onderdeel van een spel of als een

vorm van assertiviteit, waar groepsleerkrachten dit als pestgedrag zullen interpreteren. Binnen dit onderzoek werden zowel kind factoren (pester en slachtoffer) als omgevingsfactoren (leerkracht) als oorzaken genoemd. De leerkrachten die aangaven dat omgevingsfactoren meespeelden, noemden ook de kind factoren als mogelijke oorzaak. Uit dit onderzoek blijkt dat de verschillende visies over de oorzaken van pestgedrag niet expliciet met elkaar samenhangen.

Doelstelling 2: Signalering

Verwacht werd dat pesten binnen het gymnastiekonderwijs moeilijk te signaleren is (De Jong, 2008; Hurley, 2009; Newman-Carlson & Horne, 2004). Binnen dit exploratieve onderzoek werd deze verwachting bevestigd. Door de respondenten werd aangegeven dat vooral locaties zonder toezicht en de onbewaakte momenten de signalering van pestgedrag bemoeilijken. Wat betreft het signaleren van pestgedrag werd er een verschil tussen groeps- en vakleerkrachten verwacht. Allereerst werd dit verwacht op basis van het verschil in het aantal contacturen met de leerlingen. Een verschil in signalering van pestgedrag door groeps- en vakleerkrachten is in dit exploratief onderzoek gevonden. De respondenten, zowel groeps- als vakleerkrachten, gaven namelijk aan dat groepsleerkrachten meer contacturen hebben met de leerlingen, wat als voordeel wordt gezien voor het signaleren van pestgedrag. Daarnaast werd ook een verschil in signalering verwacht door de verschillen in de aanwezigheid van handvatten. Dit verschil werd ook in dit exploratieve onderzoek teruggevonden. Bij groepsleerkrachten ligt de focus meer op de pedagogische kant, bij vakleerkrachten meer op de didactische kant.

Doelstelling 3: Aanpak

De volgende doelstelling van dit onderzoek was het verkrijgen van inzichten in de aanpak van pestgedrag in de gymlessen bij groeps- en vakleerkrachten. Op scholen wordt veel gebruik gemaakt van pestprotocollen (Nederlands Jeugdinstuut [NJI], 2014). Uit de resultaten kwam naar voren dat slechts vier respondenten hebben aangegeven dat de school waar zij werken een protocol bezitten. Door vier respondenten werd de Kanjertraining genoemd. Verwacht werd dat groepsleerkrachten, in tegenstelling tot vakleerkrachten, eerder in aanraking komen met interventieprogramma's (Baar & Wubbels, 2013). Echter bleek uit de resultaten dat dit niet expliciet het geval is. Er werden door vijf groepsleerkrachten en vijf vakleerkrachten evenveel voorbeelden van programma's en interventies genoemd. De persoonlijke aanpak van leerkrachten bleek uiteenlopend te zijn. De meest genoemde aanpak door zowel groeps- als vakleerkrachten was het bespreken van de situatie met de pester en het

slachtoffer en direct bespreken in het algemeen. Een verwachting was dat vakleerkrachten eerder geneigd zijn om een aanpak te hanteren met regels, in plaats van tijd te besteden aan het uitspreken van onenigheden, en zich meer richten op de pester. Deze aanpak kost minder tijd (Baar & Wubbels, 2013). Groepsleerkrachten zouden zich juist meer richten op het slachtoffer wat betreft het aanpakken van pestgedrag. Ook werd verwacht dat groepsleerkrachten meer vanuit een preventieve aanpak werken, aangezien zij beter op de hoogte zijn van de groepsprocessen (De Jong, 2008; Newman-Carlson & Horne, 2004; Yoon & Kerber, 2003). Dit kwam overeen met de resultaten van dit onderzoek, aangezien de genoemde aanpakken van vakleerkrachten gericht zijn op het stellen van regels en direct aanpakken. Daarnaast bleek dat de genoemde aanpakken van groepsleerkrachten meer tijd in beslag nemen en veelal preventief van aard zijn. Voorbeelden die hier op van toepassing waren en genoemd werden door groepsleerkrachten, zijn bijvoorbeeld de les soepel laten verlopen, het controleren van kleedkamers en het creëren van een veilige sfeer. Dit kan beschouwd worden als een eerste aanwijzing die kan duiden op een mogelijk verband tussen de overtuiging van groeps- en vakleerkrachten en hun aanpak van pestgedrag tijdens het gymnastiekonderwijs.

Een opvallende bevinding is dat er door slechts twee vakleerkrachten gesproken werd over contact met ouders bij de algemene maatregelen vanuit school.

Doelstelling 4: Wensen

De vierde doelstelling richt zich op de wensen en informatiebehoeften van groeps- en vakleerkrachten op het gebied van pesten. Hierbij zijn de respondenten gevraagd naar de mate van tevredenheid over zowel het schoolbeleid, hun eigen aanpak en kennis en informatie. Ook is gevraagd naar de hoeveelheid aandacht die in de vooropleiding aan het onderwerp pesten is besteed en of er behoefte is aan een anti-pestprogramma voor het gymnastiekonderwijs. Naar voren kwam dat er meer groepsleerkrachten dan vakleerkrachten tevreden zijn over het schoolbeleid. Vakleerkrachten benoemden hierbij dat er veel langs hun heen gaat, dat er meer aandacht voor pesten zou moeten zijn en dat zij het gevoel hebben dat gym er als vak maar een beetje bij hoort. Hieruit blijkt, in tegenstelling tot wat bij de aanpak beschreven staat, dat groepsleerkrachten waarschijnlijk eerder in aanraking komen met interventieprogramma.

De behoefte voor een specifieke methode over pesten binnen het gymnastiekonderwijs blijkt onder de respondenten niet expliciet aanwezig te zijn. De respondenten die deze behoefte wel uitspreken zijn grotendeels vakleerkrachten. In dit opzicht komt dit overeen met de bevindingen van Veerman, Janssens en Delicat (2005). Doordat vakleerkrachten vaak niet

betrokken worden bij schoolprogramma's en anti-pestinterventies werd de verwachting uitgesproken dat de informatiebehoefte voor interventies groter zal zijn bij de vakleerkrachten in vergelijking met de groepsleerkrachten. Dit werd tevens bevestigd door verschillende uitspraken van respondenten. Eén groepsleerkracht benoemt dat deze behoefte er vooral voor vakleerkrachten zal zijn en dat de vakleerkrachten meer kennis nodig hebben over pedagogiek. Eén vakleerkracht benoemt daarnaast zelf ook dat vakleerkrachten meer handvatten moeten krijgen voor pestgedrag.

Trainers hebben vaak moeite om de prevalentie en vormen van pestgedrag en agressie te herkennen (Baar & Wubbels, 2013). Door de vergelijking van trainers met vakleerkrachten, werd verwacht dat vakleerkrachten meer informatie en kennis nodig hebben om pestgedrag te kunnen signaleren. Uit de resultaten komt naar voren dat de behoefte aan kennis en informatie grotendeels vanuit vakleerkrachten komt.

Algemene doelstelling

De algemene conclusie van dit onderzoek is dat er een verschil is gevonden tussen vak- en groepsleerkrachten wat betreft de signalering, aanpak en wensen met betrekking tot pestgedrag. Er is geen verschil gevonden tussen vak- en groepsleerkrachten wat betreft de visie op pestgedrag.

Methodische kanttekeningen

In de literatuur is tot op heden weinig bekend over pesten in het gymnastiekonderwijs. Aan verschillen tussen groeps- en vakleerkrachten in visie, signalering en aanpak is in de literatuur nauwelijks tot geen aandacht besteed. Dit onderzoek kan dan ook beschouwd worden als exploratief onderzoek. Door het ontbreken van specifieke literatuur is er in dit onderzoek voor gekozen om de interviewvragen en de onderzoeksdoelstellingen grotendeels te baseren op bronnen die pestgedrag in het algemeen behandelen en bronnen die ingaan op pestgedrag in de context van sportverenigingen.

De generaliseerbaarheid van de resultaten van dit onderzoek is zeer beperkt. Door het kleine aantal respondenten (6 groeps- en 6 vakleerkrachten) en het gegeven dat alle respondenten werkzaam zijn op basisscholen binnen de gemeente Woerden kan gesteld worden dat de onderzoeksresultaten niet representatief zullen zijn voor leerkrachten en scholen in heel Nederland. Wel kunnen de resultaten van dit onderzoek als vergelijkingsmateriaal dienen in grootschaliger vervolgonderzoek wat betreft pestgedrag in de context van het gymnastiekonderwijs.

De bruikbaarheid van de gegevens verkregen uit de eerste interviews bleek na analyse

minder dan verwacht. Dit had te maken met de interviewkwaliteiten van de onderzoekers. De onderzoekers zijn overeenstemming gekomen over hoe de kwaliteit van de interviews verbeterd kon worden. De onderzoekers hebben zich tijdens het afnemen van de latere interviews expliciet gericht op doorvragen om op deze manier zo volledig mogelijke informatie van de respondenten te verkrijgen.

Tijdens het analyseren van de gegeven informatie uit de interviews is expliciet stilgestaan bij de eis van objectiviteit. Om vertekening van de resultaten als gevolg van subjectieve interpretaties te voorkomen is er besloten om de onderzoekers onafhankelijk van elkaar alle interviews te laten labelen. Door vervolgens in overleg een systematische en objectieve lijn te trekken in het analyseren van de data is de validiteit van de gegevens gewaarborgd.

Respondenten zijn mogelijk geneigd om sociaal wenselijk te antwoorden wat betreft het signaleren en aanpakken van pestgedrag en tevredenheid over het schoolbeleid. Het kan niet worden uitgesloten dat dit effect is opgetreden tijdens dit onderzoek. Echter is er geprobeerd sociaal wenselijke antwoorden te voorkomen door respondenten te verzekeren van absolute anonimiteit en de deelname aan dit onderzoek volledig op vrijwillige basis te laten geschieden.

Het opnemen van pesten in curricula van lerarenopleidingen, het ontwikkelen van pestprogramma's specifiek voor het bewegingsonderwijs en het meer betrekken van de vakleerkracht bij de algemene schoolaanpak met betrekking tot pesten zijn aandachtspunten die naar voren zijn gekomen uit dit onderzoek.

Op basis van dit onderzoek zijn er verschillende aanbevelingen voor vervolgonderzoek naar voren gekomen. Allereerst zal de daadwerkelijke prevalentie van pestgedrag in de gymles vastgesteld moeten worden. Uit zowel het literatuuronderzoek als de data verkregen door de interviews is gebleken dat er meerdere risicofactoren optreden in de context van het gymnastiekonderwijs dat pestgedrag zou uitlokken. Vervolgens is het aan te bevelen onderzoek te doen naar effectieve interventies, specifiek gericht op de context van het gymnastiekonderwijs.

Daarnaast is het interessant om te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is pestinterventies met betrekking tot het gymnastiekonderwijs op te nemen in het curriculum van zowel de Pabo als de ALO. Zo hebben in een onderzoek in de Verenigde Staten zowel de leraren met anti-pest training als de leraren zonder, gepleit voor het standaard integreren van een anti-pest training in de basislerarenopleidingen zodat de gewenste kennis, houding en

vaardigheden wat betreft het tegengaan van pestgedrag verworven kunnen worden (Nicolaidis et al., 2002). Tenslotte zal er verandering moeten optreden wat betreft de toegankelijkheid van cursussen en informatiebijeenkomsten voor vakleerkrachten, aangezien uit de conclusie is gebleken dat de informatiebehoeften bij vakleerkrachten groter is dan bij groepsleerkrachten.

Referenties

- Allen, K. P. (2010). Classroom management, bullying and teacher practices. *Professional Educator*, 34, 1-15. Retrieved from [http://scholar.google.nl/scholar?q=Classroom + management %2C+bullying+and+teacher+practices.&btnG=&hl=nl&as_sdt=0%2C5](http://scholar.google.nl/scholar?q=Classroom+management+%2C+bullying+and+teacher+practices.&btnG=&hl=nl&as_sdt=0%2C5)
- Baar, P. (2002). *Training kwalitatieve analyse voor pedagogen (cursushandleiding)*. Utrecht: Utrecht University.
- Baar, P. (2012). Peer aggression and victimization in Dutch elementary schools and sports clubs: Prevalence, stability, and approach across different contexts (*Doctoral dissertation*) Utrecht University, Nederland. Retrieved from <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/237555>
- Baar, P., & Wubbels, T. (2013). Peer aggression and victimization: Dutch sports coaches' views and practices. *The Sport Psychologist*, 27, 380-389. Retrieved from [http://scholar.google.nl/scholar?q=Baar+%26+Wubbels+2013 &btnG=&hl=nl&as_sdt=0%2C5](http://scholar.google.nl/scholar?q=Baar+%26+Wubbels+2013&btnG=&hl=nl&as_sdt=0%2C5)
- Baar, P., Wubbels, T., & Vermande, M. (2007). Algemeen methodische voorwaarden voor effectiviteit en de effectiviteitspotentie van Nederlandstalige antipestprogramma's voor het primair onderwijs. *Pedagogiek*, 27, 71-90. Retrieved from [http://www.pedagogiek-online.nl.proxy.library.uu.nl/index.php/pedagogiek /article/viewFile/326/325](http://www.pedagogiek-online.nl.proxy.library.uu.nl/index.php/pedagogiek/article/viewFile/326/325)
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff Uitgevers.
- Bauman, S., & Del Rio, A. (2006). Preservice teachers' responses to bullying scenarios: Comparing physical, verbal and relational bullying. *Journal of Educational Psychology*, 98, 219-231. doi:10.1037/0022-0663.98.1.219
- Black, S. A., & Jackson, A. (2007). Using bullying incident density to evaluate the Olweus Bullying Prevention Programme. *School Psychology International*, 28, 623-638. doi: 10.1177/0143034307085662
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Meppel, Nederland: Boom Lemma Uitgevers.
- Carney, A. G., & Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International*, 22,

364-382. doi:10.1177/0143034301223011

Coakley, J. J. (2009). *Sports in society: Issues & controversies*. Boston: McGraw Hill.

Craig, W. M., Henderson, K., & Murphy, J. G. (2000). Prospective teachers' attitudes toward bullying and victimization. *School Psychology International, 21*, 5-21.

doi:10.1177/0143034300211001

Endresen, I. M., & Olweus, D. (2005). Participation in power sports and antisocial involvement in preadolescent and adolescent boys. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*, 468-478. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.00414.x

Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research, 20*, 81-91. doi:10.1093/her/cyg100

Hurley, V. (2009). *Bullying in physical education: Its prevalence & impact on the intention to continue secondary school physical education*. Ontario: Faculty of Applied Health Science. Retrieved from <https://dr.library.brocku.ca/handle/10464/2847>

Hurley, V., & Mandigo, J. (2010). Bullying in physical education: Its prevalence and impact on the intention to continue secondary school physical education. *Phenex Journal, 2*, 1-19. Retrieved from <http://ojs.acadiau.ca/index.php/phenex/article/view/1397>

Jong, de M. (2008). Inclusion–exclusion: Bullying and the role of the physical school environment. *Research, practice and innovation, 65-76*. Retrieved from http://learning.londonmet.ac.uk/cice/docs/2008_065.pdf

Knoppers, A. (2006). *Wat brengt sport teweeg?!* Zeist, Nederland: Jan Luiting Fonds.

Kochenderfer-Ladd, B., & Pelletier, M. E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology, 46*, 431-453.

doi:10.1016/j.jsp.2007.07.005

O'Moore, M. (2000). Critical issues for teacher training to counter bullying and victimization in Ireland. *Aggressive Behavior, 26*, 99-111. doi:10.1002/(SICI)1098-2337

Nederlands Jeugdinstituut (2014). Retrieved from <http://www.nji.nl/Pesten>

Newman-Carlson, D., & Horne, A. M. (2004). Bully Busters: A Psycho-educational intervention for reducing bullying behavior in middle school students. *Journal of Counseling & Development, 82*, 259-267. doi:10.1002/j.1556-6678.2004.tb00309.x

Nicolaides, S., Toda, Y., & Smith, P. K. (2002). Knowledge and attitudes about school bullying in trainee teachers. *British Journal of Educational Psychology, 72*, 105-118.

doi:10.1348/000709902158793

- Nucci, C., & Young-Shim, K. (2005). Improving socialization through sport: An analytic review of literature on aggression and sportsmanship. *Physical Educator*, 62, 123-130. Retrieved from <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail?sid=f20acf66-0700-45b7-9d20-410ca650e0c1%40sessionmgr4001&vid=2&hid=4212&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=18809349>
- Olweus, D. (1993) *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell. Retrieved from http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4757-9116-7_5
- Rigby, K. (2007). *Bullying in Schools: And what to do about it*. Retrieved from http://extension.fullerton.edu/professionaldevelopment/assets/pdf/bullying/bullying_in_school.pdf
- Sairanen, L., & Pfeffer, K. (2011). Self-reported handling of bullying among junior high school teachers in Finland. *School Psychology International*, 32, 330-344. doi:10.1177/0143034311401795
- Smith, P. K. (2011). Why interventions to reduce bullying and violence in schools may (or may not) succeed: Comments on this special section. *International Journal of Behavioral Development*, 35, 419-423. doi:10.1177/0165025411407459
- Smith, P. K., Ananiadou, K., & Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. Canadian school teachers in Finland. *School Psychology International*, 32, 330-344. doi:10.1177/0143034311401795
- Smith, J. D., Cousins, J. B., & Stewart, R. (2005). Antibullying interventions in schools: Ingredients of effective programs. *Canadian Journal of Education*, 28, 739-762. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4126453>
- Smith, P. K., Mahavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: It's nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
- Van der Wal, M. F., & Diepenmaat, A. C. M. (2002). *Psychosociale gezondheid van kinderen in groep 7 en 8 van de basisschool*. Amsterdam, Nederland: GG&GD Amsterdam cluster EGD.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Huitsing, G., Sainio, M., & Salmivalli, C. (2014). The role of teachers in bullying: The relation between antibullying attitudes, efficacy, and efforts to reduce bullying. *Journal of Educational Psychology*, 1-9. doi:10.1037/a0036110

- Veerman, J. W., Janssens, J., & Delicat, J. W. (2005). Effectiviteit van intensieve pedagogische thuishulp: Een meta-analyse. *Pedagogiek*, 25, 3, 176-196. Retrieved from <http://www.pedagogiek-online.nl.proxy.library.uu.nl/index.php/pedagogiek/article/viewFile/279/278>
- Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine*, 161, 78-88. doi:10.1001/archpedi.161.1.178
- Yoon, J. S., & Kerber, K. (2003). Bullying: Elementary teachers' attitudes and intervention strategies. *Research in Education*, 69, 27-35. doi:10.7227/RIE.69.3